

SPEL / SPEELGOED

Spelen kan op verschillende manieren een meerwaarde hebben. Spel kan gezien worden als een *middel om te leren en te ontwikkelen*. Zo wordt de ontwikkeling gestimuleerd op verschillende domeinen: lichamenlijk, cognitief, affectief en sociaal. In het spel kunnen allerlei vaardigheden of specifieke functies getraind en geoefend worden. Spel mag weliswaar niet gereduceerd worden tot training, tot presteren. Men moet ook gewoon kunnen spelen om te spelen, louter voor het *plezier* dat er aan beleefd wordt. De essentie van het spel is immers het wezenlijke samenspel tussen de persoon en het/de andere. Spel wordt soms ook toegepast als middel tot *assessment*, dit wil zeggen om de vaardigheden en interesses van de persoon in te schatten. Daarnaast wordt spelen ook gebruikt als een vorm van *behandeling en therapie*.

Personen met ernstige meervoudige beperkingen *komen niet vanzelf tot spel*. Motorische problemen, een laag cognitief niveau, gedragsproblemen, beperkte taalvaardigheid, weinig sociale vaardigheden en dergelijke meer liggen aan de basis hiervan. Bovendien hebben ze nood aan speciale ondersteuning en uitrusting om te kunnen spelen.

Het is dan ook belangrijk dat deze personen *gestimuleerd* worden om te spelen. Krachtige stimuli zijn nodig om de interesse van de persoon met ernstige meervoudige beperkingen te wekken. Zij zijn vooral gevoelig voor sensorische stimulatie, dit is stimulatie die gericht is op de zintuigen: bewegen, voelen, kijken, luisteren, grijpen...

Het speelgoed en het spel dient ook aan te sluiten bij de *voorkeuren* van de persoon. Speelgoed en spelmateriaal moet *aangepast* zijn aan het ontwikkelingsniveau, de leeftijd en de interesses van de persoon. Het aanpassen van spelmateriaal hoeft geen dure aangelegenheid te zijn, met wat creativiteit komt men al heel ver. Voor aangepast spelmateriaal kan men onder meer terecht in speel-o-theken.

De begeleider moet een *actieve rol* opnemen in het spel. Hij dient het spel te introduceren, af te wachten, het initiatief van de persoon uit te lokken en dat te bekrachtigen door een daarop afgestemde reactie. Van groot belang is dat er aandacht is voor de, eventueel minimale, signalen die de persoon geeft, bijvoorbeeld als de persoon wil stoppen met het spel. De begeleider moet dan ook responsief zijn voor deze signalen. Men moet er zich van bewust zijn dat om deze signalen goed te kunnen begrijpen, er veel tijd en aandacht nodig is.

De begeleider dient tevens een *veilige omgeving te creëren* om in te spelen. De persoon komt immers pas aan spelen toe wanneer hij/zij zich veilig voelt. Er moet rustig de tijd worden genomen om te spelen, het tempo moet aangepast worden aan dat van de persoon en het spel moet langzaam worden opgebouwd. Belangrijk hierin kan zijn dat het spel steeds op dezelfde manier uitgevoerd en op dezelfde plaats gespeeld wordt, zodat het spel herkenbaar en voorspelbaar wordt voor de persoon.

Kortom, de rol van de begeleider bestaat erin actieve exploratie en interactie tot stand te brengen in een veilige omgeving.

Het spelen van personen met ernstige meervoudige beperkingen wordt steeds meer vanuit een *inclusieve* gedachte benaderd. Deze personen hebben immers dezelfde noden en behoeften als andere personen: ook zij hebben behoefte aan interactie met leeftijdsgenoten. Personen met ernstige meervoudige beperkingen zijn maar al te vaak aanschouwer van het spel van andere personen. Het moet voor deze mensen dan ook mogelijk worden gemaakt om deel te nemen aan het spel met anderen. Ook hierin speelt de begeleider een cruciale rol. De begeleider dient de omgeving te structureren zodat interactie met anderen en participatie in het spel mogelijk worden gemaakt. Het gaat dan vaak om een aanpassing van spelregels, materialen en spelstructuur. Ook zullen er strategieën voor individuele ondersteuning moeten voorzien worden en zullen zintuiglijke elementen in het spel dienen opgenomen te worden. Het voorzichtig ontwerpen van dergelijke omgevingen vraagt de nodige creativiteit en sensitiviteit voor de mogelijkheden en de beperkingen van iedere persoon.

Het spelen met personen met ernstige meervoudige beperkingen kan verschillende *positieve effecten* teweeg brengen. Vooreerst kan er een zinvolle invulling gegeven worden aan hun vrije tijd. Dit kan ertoe leiden dat probleem- en stereotyp gedrag gaat afnemen. Daarnaast wordt ook de mogelijkheid tot interactie met anderen gecreëerd. Dit kan de persoon uit een eventueel isolement halen. Bovendien wordt de ontwikkeling op allerlei gebieden gestimuleerd en kunnen verschillende functies worden getraind.

LITERATUUR/PRAKTIJKDOCUMENTEN

Amelsvoort, H., Bolhuis, N., Damhuis, M., & Scholten, U. (2005). *Spelend ontwikkelen; een inventarisatie van spelmogelijkheden en vormen van spelbegeleiding voor verstandelijk gehandicapten*. Assen: Van Gorcum.

Dit boek bespreekt het spel bij mensen met een verstandelijke handicap. In het derde hoofdstuk omtrent spelbegeleiding wordt er aandacht besteed aan de methodiek 'Speelplan voor ernstig meervoudige gehandicapten'.

Brodin, J. (1999). Play in children with severe multiple disabilities: Play with toys - a review. *International Journal of Disability, Development & Education*, 46(1), 25-3.

Dit artikel geeft een overzicht van het onderzoek en de literatuur over spel bij ernstig meervoudig beperkte kinderen.

Brodin, J. (2005). Diversity of aspects on play in children with profound multiple disabilities. *Early Child Development and Care*, 175(7-8), 635-646.

In dit artikel rapporteert Brodin over het eerdere onderzoek dat er is gedaan bij kinderen met ernstige meervoudige beperkingen. Ze stelt daarbij vast dat er totnogtoe weinig geschreven is over spel bij deze doelgroep. In het tweede deel van het artikel beschrijft ze de resultaten van een empirisch onderzoek waarin wordt nagegaan hoe kinderen met ernstige meervoudige beperkingen spelen, welk spelmateriaal ze daarbij gebruiken en hoe ouders het spel van de kinderen bekijken.

Buys, O. & Van der Poel, L. (1997). *Spel werkt: leer spelen*. Utrecht: HVU press.

In dit boek worden verschillende aspecten van spelen met kinderen besproken. In een aantal hoofdstukken wordt ook het spelen met kinderen van bepaalde doelgroepen aangekaart.

In het hoofdstuk 'Spelen met kinderen met een ernstige meervoudige handicap' bespreekt Annie Blokhuis waaraan aandacht moet besteed worden in het spelen met kinderen van deze doelgroep. Ze legt daarbij vooral de klemtoon op de voorwaarden waaraan het spel moet voldoen.

In het hoofdstuk 'Spel introduceren bij kinderen met een (zeer) ernstige handicap' stellen Anne Ruth Ouwens en Carla Hendriks dat in het spelen vooral het contact tussen de begeleider en het kind van belang is. Om goed te kunnen spelen is het zich veilig voelen een essentieel punt. Er dient dan ook ruimte te zijn en tijd genomen te worden om te spelen.

Carey, Y., O'Reilly, M., Walsh, P.N., & Lancioni, G. (1996). Identifying preferred activities for a student with severe and multiple disabilities. *Irish Journal of Psychology*, 17(3), 251-257.

Dit artikel bespreekt het onderzoek bij een vijfjarig meisje met ernstige beperkingen. De focus van het onderzoek was de voorkeuren van het kind voor bepaalde activiteiten na te gaan.

Demchak, M.A. (1994). Helping individuals with severe disabilities find leisure activities. *Teaching Exceptional Children*, 27(1), 48-54.

In dit artikel wordt toegelicht met welke aspecten er rekening moet gehouden worden om te beoordelen of een recreatieve activiteit geschikt is voor de persoon met een ernstige handicap. Een activiteit moet mogelijkheden bieden tot integratie, aangepast zijn aan de leeftijd, aansluiten bij de keuze van de persoon en mogelijkheid bieden tot aanpassing of gedeeltelijke participatie. De begeleider kan verschillende mogelijke activiteiten evalueren, hij wordt daarbij als belangrijke persoon gezien om de persoon met ernstige beperkingen de mogelijkheid te geven om betrokken te zijn in zijn recreatieve activiteiten.

DiCarlo, C.F., Reid, D.H., & Stricklin, S.B. (2003). Increasing toy play among toddlers with multiple disabilities in an inclusive classroom: A more-to-less, child-directed intervention continuum. *Research in Developmental Disabilities*, 24(3), 195-209.

Deze auteurs vertrekken van de vaststelling kinderen met meervoudige beperkingen minder betrokken zijn in het spelen met speelgoed in inclusieve kleuterklassen. De auteurs gaan na op welke manier dit kan verbeterd worden. Zij stellen vast dat interventies door de leerkracht vooral kindgericht dienen te gebeuren, d.w.z. kinderen zelf hun favoriete speelgoed laten kiezen en de toegang daartoe mogelijk maken. Dit kan eventueel aangevuld worden met aanmoediging en bevestiging door de leerkracht.

Facon, B., & Darge, T.M. (1996). Evaluation of toy variation on engagement in a leisure activity of two children with profound multiple handicaps. *Psychological reports*, 79(1), 203-210.

Dit artikel bespreekt een onderzoek waarin men nagaat of bij kinderen met ernstige meervoudige beperkingen verzadiging in vrijetijdsactiviteiten optreedt en of deze voorkomen kan worden. De onderzoekers stellen vast dat het gebruik van een schakelaar om speelgoed dat werkt op batterijen aan te zetten, gemakkelijk aangeleerd kan worden. Daarnaast stellen ze vast dat er een snel verlies is van interesse voor speelgoed als er niet voldoende gevarieerd wordt. De auteurs menen dan ook dat verzadiging kan vermeden worden door speelgoed te selecteren dat de voorkeur van het kind geniet. Daarnaast moet men niet telkens weer hetzelfde speelgoed aanbieden en voldoende afwisselen.

Finlay, W.M.L., Antaki, C., Walton, C., & Stribling, P. (2008). The dilemma for staff in 'playing a game' with a person with profound intellectual disabilities: Empowerment, inclusion and competence in interactional practice. *Sociology of Health & Illness*, 30(4), 531-549.

In dit onderzoek gaat men de interactie na tussen de persoon met ernstige beperkingen en de medewerker in de voorziening. Men bestudeert daartoe een niet-verbaal en een verbaal spel. Men toont aan dat medewerkers na een onduidelijke reactie van de persoon met beperkingen het spel soms verlaten, dan wel het net blijven doorzetten tot de persoon ervan geniet. Er is sprake van een moeilijke grens tussen aanmoedigen en het gedrag sturen.

Hellendoorn, J. & Van Berckelaer-Onnes, I. (Red.) (1991). *Speciaal spel voor speciale kinderen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

In dit boek worden eerst een aantal functies van het spel en de algemene ontwikkeling van het spel bij kinderen besproken. In de daaropvolgende hoofdstukken wordt spel toegelicht in het kader van een specifieke beperking. In het hoofdstuk 'Spelen met verstandelijk gehandicapte kinderen' bespreekt Joop Hellendoorn spelstimulering bij ernstig beperkte kinderen. Hij geeft daarbij het voorbeeld van het project 'Speelse sensopathische omgang'.

Hessing, R., Van Oorschot, N. & Winnubst, T. (2007). "Aan zijn wenkbrauw zie ik of hij gelukkig is". *Passend onderwijs voor ernstig meervoudig gehandicapte kinderen*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Deze publicatie past binnen een project in Nederland om aan kinderen met ernstige meervoudige beperkingen aangepast onderwijs te bieden. Binnen deze context wordt ook de spelontwikkeling van de kinderen besproken. De methode die hierin wordt voorgesteld is 'Spelen op de mat' (SPOM).

Huettig, C., Bridges, D., & Woodson, A. (2002). Play for children with severe and profound Disabilities. *Palaestra*, 18(1), 30-37.

Dit artikel behandelt het belang van spelen voor de ontwikkeling van cognitieve, affectieve en psychomotorische domeinen bij kinderen met ernstige beperkingen. De auteur vertrekt van de idee van inclusie binnen de peuterschool, waarin het ook mogelijk moet zijn dat kinderen met ernstige beperkingen deelnemen aan spel samen met andere kinderen. Er wordt een overzicht gegeven van enkele studies omtrent het belang van spel bij kinderen met beperkingen. Daarnaast worden de strategieën besproken die gebruikt kunnen worden om de participatie van kinderen in de spelomgeving te verhogen.

Natho, K., & Mandigo, J. (1999). Using MAGIC to adapt recreational games for children of all abilities. *Palaestra*, 15(1), 38-44.

In dit artikel worden een aantal suggesties gedaan om fysieke activiteiten aan te passen zodat alle kinderen, ook degenen met beperkingen, eraan kunnen deelnemen. De vijf principes die daarbij de leidraad vormen zijn: motiverend, aangepast aan de leeftijd, groei-georiënteerd, geïndividualiseerd en vergelijkbaar. De nadruk ligt hier op kinderen met beperkingen. Doorheen het artikel worden ook enkele suggesties gedaan naar het participeren van personen met ernstig meervoudige beperkingen toe.

LINKS

<http://www.itla-toylibraries.org/>

Dit is de website van de internationale associatie van speel-o-theken. Op deze site kan meer uitleg gevonden worden over de visie en de werking van speel-o-theken.

<http://www.vuurvlinder.nl/>

Vuurvlinder is een Nederlandse organisatie die spelobservatie, speladvies en individuele spelbegeleiding biedt op locatie. Daarnaast coachen zij medewerkers van voorzieningen op het vlak van spel en bieden zij workshops aan. Zij richten zich daarbij op specifieke doelgroepen, onder andere personen met ernstige meervoudige beperkingen.